

Sanja Stipinović

Učenik – govornik u razvoju

Govorenje je jedno od četiri osnovne jezične djelatnosti. U razvojnem procesu djeteta produkcija govora slijedi nakon recepcije tuđeg govora, a služi za interakciju s okolinom, kod predškolske djece pretežito za imenovanje predmetne stvarnosti i izražavanje svojih potreba. Učenik u školu dolazi s već razvijenom vještinom govorenja koju je do određene mjere savladao usvajanjem zavičajnog idioma, što znači da je naučio komunicirati u svojoj okolini. Budući da je jedno od nastavnih područja hrvatskog jezika jezično izražavanje, koje obuhvaća i govorenje, jedan od glavnih zadataka nastave hrvatskog jezika je da učenikovo znanje nadogradi i unaprijedi kako bi se on mogao uspješno sporazumijevati, kako u svojoj okolini tako i u svim funkcionalnim stilovima književnog standarda.

Kao i ostale vještine, govorenje se razvija uvježbavanjem, postupno. Zbog toga je važno odmah po dolasku učenika u školu početi primjenjivati načela postupnosti i primjerenosti, kako bismo potaknuli učenikov interes i stvorili ugodnu i prikladnu atmosferu za primanje novoga znanja. Motivacija, kao skup psihičkih procesa koji potiču učenika na određeno ponašanje i djelovanje, najuspješnije izvršava svoj zadatak ako je intrinzična, tj. usmjerena na unutrašnji svijet učenika. Upravo zbog tog razloga, početak nastave govorenja kao jezične vještine valja temeljiti prvenstveno na onome što je učeniku blisko i poznato – poticanjem govorenja o njegovim iskustvima i doživljajima. Budući da je, prema Piagetovoj teoriji kognitivnog razvoja, učenik do dvanaeste godine u tzv. konkretnom razdoblju, pred učenika treba postavljati zadatke koji su usmjereni na njegovu recepciju okoline. U praksi, to bi značilo poticanje učenika na promatranje oko sebe, zapažanje pojedinosti i sukladno svojim mogućnostima, govorenje o tome. U nastavi najčešće opisivanjem ponajprije vanjskih obilježja predmetnog svijeta što uključuje opisivanje izgleda, oblika i funkcija različitih predmeta. Učeniku je, na tom stupnju razvoja, blisko i drago fabuliranje, tj. stvaranje priče na temelju stvarnog iskustva ili izmišljanjem događaja pa ih valja poticati da usmeno realiziraju svoju maštu. Pritom, učitelj treba biti taj koji će zamjećivati i upozoravati na razlike između uporabe idioma i književnog standarda te mora pažljivo korigirati jer je govorenje sposobnost pa bi učenik mogao shvatiti da ga napada na osobnoj razini jer nije sposoban govoriti. Opisivanje i pripovijedanje razvijaju sposobnost jezičnog izražavanja, sposobnost percepcije i obogaćuju leksik pa su svakako odgovarajući početak nastave govorenja.

Kao učenički stvaralački čin, govorenje se, već i u razrednoj nastavi, ostvaruje interpretativnim čitanjem i recitiranjem napamet. Ono omogućuje učeniku da svojom riječju djeluje na druge, tj. da govornim vrednotama prenese svoj doživljaj umjetničke riječi, što ga ujedno pretvara i u estetskog subjekta i primatelja književne riječi koja djeluje na njegove emocije. Time učenik osvješčuje svoje emocije, dublje ih proživljava i razumijeva, što mu omogućuje uspješnije verbaliziranje svojih osjećaja te razvija sposobnost empatije, tj. uživanja u tuđe osjećaje i proživljavanja.

Psihičkim i fizičkim sazrijevanjem mijenjaju se i učenikove intelektualne i kognitivne sposobnosti. Teorija razvoja smatra da učenik nakon dvanaeste godine prelazi u formalno razdoblje kada je sposoban hipotetski misliti, uživljavati se u mogućnosti i na temelju dotadašnjih iskustava donositi odluke. Postepeno postaje sposoban razmišljati i o apstraktnim kategorijama kao što je gramatika koja se uvodi u predmetnu nastavu hrvatskoga jezika. Na početnim stupnjevima sustavnog učenja teorije jezika javljaju se i prvi problemi, budući da su neki učenici sve do kraja osnovnoškolskog obrazovanja zbog ograničenih i nerazvijenijih recepcijsko-spoznajnih mogućnosti, još uvijek u prijelaznom razdoblju. Većina učenika početno sustavno bavljenje naglasnom normom unutar nastave gramatike smatra preteško, nezanimljivo i zbog toga dosadno i nepotrebno. Naglasnu normu uče prvenstveno na primjerima iz književnog standarda, što nerijetko i zbog nedovoljnog znanja samog učitelja ostaje nedorečeno i nerazjašnjeno. Uvođenje načela zavičajnosti i usporedba naglasne norme standarda s naglascima zavičajnog idioma svakako bi učenicima olakšalo shvaćanje. Osim naglasne norme, na nastavi hrvatskog jezika uče i o artikulacijskim i intonacijskim problemima. Osvješčuje se vrijednost i stilska izražajnost govornih vrednota te se nastava jezičnog izražavanja sistematično povezuje s nastavom gramatike, primjerice nastava sintakse i rečenična intonacija. Osnovnoškolsko znanje se u srednjoj školi upotpunjuje i povezuje s nastavom stilistike, tj. funkcionalnom uporabom sredstava jezičnog izražavanja.

Kroz cijelo obrazovanje teoretsko znanje se nastoji povezati s njegovom praktičnom uporabom. U nastavi jezičnog izražavanja konstantno su prisutni svi oblici usmenih vježbi: opisivanje, pričanje, prepričavanje, a postupno se, prema stupnju učenikovih kognitivnih i intelektualnih sposobnosti, uvode i kompleksniji oblici koji zahtijevaju posebnu pripremu i samostalan rad učenika, poput rasprave, debate i sl. Svi ti oblici govorenja zasigurno doprinose razvoju učenikovih komunikacijskih sposobnosti, ali se često zaboravlja jedna veoma važna komponenta komunikacije – interakcija.

Budući da se komunikacijska jezična kompetencija temelji na lingvističkom, sociolingvističkom i pragmatičnom znanju, nastava hrvatskog jezika bi trebala posebnu pozornost posvetiti svakoj od tih komponenti. Učenici bi trebali znati i biti sustavno upozoravani da se govorenje temelji na znanju o jeziku, ali se ostvaruje u komunikaciji između govornika i sugovornika što podrazumijeva znanje o odnosima u društvu i praktičnoj uporabi jezika. Nažalost, u suvremenoj nastavi hrvatskoga jezika, takvih vrsta komunikacijskih vježbi gotovo uopće nema zbog čega učenici smatraju da je hrvatski jezik samo gradivo koje nema nikakvu praktičnu funkciju, nego se može „naštrebati” i zaboraviti na izlasku iz učionice, nakon što dobiju željenu ocjenu. Temeljnije govornih vježbi na konkretnim životnim situacijama i njihovo povezivanje s gramatičkom, leksičkom, stilističkom, pravopisnom i pravogovornom normom standarda, zasigurno bi rezultiralo učenikovom većom zainteresiranošću i motiviranijim pristupom nastavi. Učenike bi trebalo osposobljavati i za javnu upotrebu govorene riječi, što zahtijeva individualizirani pristup učeniku kao pojedincu sa svim njegovom osobinama. Mnogo učenika strahuje od javnog govorenja pa zašto nastava materinjeg jezika ne bi bila ta koja će ga osloboditi za javni nastup? Isto tako, većina ljudi misli da je dovoljno znati govoriti da bi se uspješno komuniciralo, zaboravljajući da u komunikaciji sudjeluje i sugovornik. Nastava jezičnog izražavanja bi, stoga, trebala učiti, ne samo sebe izraziti, nego i slušati i razumjeti. Konačno, trebala bi osposobljavati i obrazovati za sve segmente komunikacijske jezične kompetencije koja uključuje recepciju, produkciju i interakciju.